

Els Snick

De feestzaal van mijn ouders

Een Vlaamse familiegeschiedenis

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

Inhoud

Terug naar Oostrozebeke 9

1 De feestzaal

Mijn moeder 17

Mijn vader 33

Etienne 47

Dina 56

Groepsportret 61

De afscheidswandeling 71

2 Van lusthof tot kunstenaarskolonie

De grondlegger 83

Vijf ramen en een balkon 96

Waardering die omslaat in adoratie 101

Dichterlijke geestverwanten 107

Het watergesticht 121

In goede en kwade dagen 130

Mannen van de cultuur 145

3 Zeemeeuw

Tussen ons zal geen geld hangen 161

Kanonnengebulder 174

De Kortrijkzanen 190

Het Musis Sacrum 198

Het Paestum-moment 217

4 De familiegeschiedenis overstegen

Oude God 235

Het museum van Lena 259

Patchwork 276

Stamboom 282

Dankwoord 285

Verantwoording 287

‘Sommigen onder u zullen hun schouders ophalen en het
ouderwets vinden, on-modern, maar is er niet iets voor te
zeggen dat de duivel bestaat?’

Hugo Claus, *Het verdriet van België*

Terug naar Oostrozebeke

Mijn ouders hadden een feestzaal. De Visscherie in Oostrozebeke was een begrip in West-Vlaanderen. Het domein bestond uit een park waarin twee zalen lagen: aan de straatkant de Waterlelie met een Engelse tuin en een vijver erachter, aan de achterkant de Tuinzaal met een grasveld, een speeltuin en daarachter nog een romantisch stukje groen met een huisje, omringd door een gracht: het eilandje. Honderden families kwamen in de Visscherie hun communies, bruiloften en jubilea vieren, bedrijven hielden er personeelsfeesten, plaatselijke boetieks hun modeshows, muziekverenigingen optredens en diverse organisaties, van het Davidsfonds tot de Boerinnenbond en de missienaakring, hun ledenvergaderingen. In de streek is het gebruikelijk om na een begrafenis een degelijk rouwmaal te serveren. Ook daarvoor kon je nergens beter terecht dan in de Visscherie.

In 1992 gingen mijn ouders met pensioen en verhuisden ze van de woning waar wij zijn opgegroeid, op de Stationsstraat in Oostrozebeke, naar een nieuwbouwhuis naast de Visscherie, een paar honderd meter verderop in dezelfde straat. Een Oostrozebeeks echtpaar met ondernemersgenen nam het feestcomplex over. Ze wilden het modieuzer en luxueuzer en – door uitbreiding met een filiaal – grootser maken. Het avontuur brak hun financieel zuur op en een tiental jaar later sloten ze de deuren. Daarna stond de Visscherie vele jaren leeg. Vanaf het terras op de eerste verdieping van hun huis keken mijn ouders uit op een domein in verval.

Ze waren flink in de tachtig toen in 2017 de plaatselijke pers meldde dat de voormalige feestzaal zou worden gesloopt. Een bouwpromotor had de gronden gekocht om er luxeappartementen op te zetten. In een vlaag van nostalgie en als eerbetoon aan mijn ouders besloot ik de poorten van de Visscherie nog een keer open te zetten voor het publiek. Via een Facebook-gevent nodigde ik iedereen uit die afscheid wilde nemen.

De opkomst was overdonderend. De zon blaakte, de avond kleurde feestelijk rood. Op straat stonden auto's zo ver het oog reikte, scheef gestalde fietsen versperden de toegangspoort, drommen mensen stroomden naar binnen, net als in de hoogtijdagen van de feestzaal. Als uitgelaten toeristen zwermden ze door het park, lieten hun verontwaardiging los over de verkommerde gebouwen. Velen spraken me aan over de tijd van mijn ouders, vol lof. Wat een prachtige zaak hadden zij van de Visscherie gemaakt, hoeveel hadden ze voor de streek betekend! Oude kennissen vlogen elkaar om de hals, dansten

Feestzaal de Visscherie gezien vanaf de straatkant, 1975.

van plezier om het weerzien, lachten om hilarische verhalen van vroeger, sommigen pinkten een traan weg om wie er niet meer over mee kon praten. Het was een memorabele avond, een hartverwarmende Vlaamse kermis, zelfs zonder eten of drank.

Maar ik hoorde ook andere commentaren. Opmerkingen die niets te maken hadden met de feestzaal, maar alles met de laatste bewoners van de Visscherie, een broer en een zus: Jozef en Maria Lootens. Van hen hadden mijn ouders in 1969 de Visscherie gekocht. Zij hadden in de jaren twintig in het achterste gedeelte van de tuin een cottage-achtige villa laten bouwen, een buitenhuis voor hun beste vriend, een in Vlaanderen bekende priester en dichter. Die vroegere villa van Cyriel Verschaeve was de plek waar mijn ouders in 1970 met hun zaak begonnen: de Tuinzaal.

De Tuinzaal, 1975.

Het was die Verschaeve die me dwarszat. Ik ben opgevoed in de Vlaams-nationalistische traditie, waarvan hij een boegbeeld was. Hij kon dingen schrijven als: ‘De Vlaamse dochter is niet geroepen tot strijd of redevoering. Haar macht ligt in haar kuisheid, haar liefde en haar latere moederschap.’ Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij onderpastoor – in het oude bisdom Ieper ‘kapelaan’ genoemd – van Alveringem, een dorpje achter het IJzerfront, waar hij de geestelijk vader werd van de Vlaamsgezinde soldaten, verenigd in de Frontbeweging. Met leuzen als ‘Hier ons bloed, wanneer ons recht?’ stredden ze voor Vlaamse emancipatie, te beginnen met de vernederlandsing van het middelbaar en hoger onderwijs, dat in Vlaanderen nog eenzijdig Frans was en waardoor jongens van eenvoudige afkomst geen kans maakten op deelname aan het sociale, politieke of culturele leven.

Na de Eerste Wereldoorlog radicaliseerde Verschaeve. Al beweerde hij het tegendeel, zijn katholicisme werd ondergeschikt aan zijn politieke overtuigingen. Aanvankelijk streefde hij naar Vlaamse zelfstandigheid binnen een federale Belgische staat, maar gaandeweg keerde hij zich op brute wijze tegen België als natie. De Duitse inval van 1940 zag hij als een kans om het ‘Vlaamse volk’, dat eindelijk van het Franstalige – Waalse, Romaanse – juk zou worden bevrijd, te laten opgaan in Hitlers groot-Germaanse fantasie. Cyriel Verschaeve werd voorzitter van de Cultuurraad, die de Duitse bezetter hielp bij het sturen van het Vlaamse culturele leven in nationaalsocialistische richting. Via de Cultuurraad trachtte hij kunstenaars, schrijvers en intellectuelen te winnen voor zijn ideologische strijd, waarbij cultuur werd ingezet als middel tot volksverheffing én propaganda.

Op 26 juli 1944 had hij een twee uur durend onderhoud met Heinrich Himmler, over wie hij zich in zijn *Oorlogsgedenkschriften* herinnerde:

Een groot man bejegenen is toch een groot geluk. Of al mijn verwachtingen vrucht zullen dragen, God weet het! Oorlog is storm en slaat zovele bloeisels op de grond, doch al mijn dromen staan in volle bloei! Himmler, de veel gehate, heeft ze doen bloeien. Wat achtte, ja wat minde ik die mens!

Toen hij dat schreef leefde hij in ballingschap in de Oostenrijkse Alpen. De pastoor van het Alpendorp Solbad Hall gaf hem onderdak. Daar pende hij zijn memoires neer.

De kapelaan ligt nu, in beton gegoten, onder een 'heldenzerk' naast het kerkje van Alveringem. Elk jaar nog wordt zijn nagedachtenis geëerd met een bloemenhulde aan zijn graf, al gebeurt dat inmiddels door een steeds kleiner groepje aanhangers. Het zijn niet alleen nostalgici met extreemrechtse sympathieën, maar ook mensen voor wie Verschaeve een culturele betekenis heeft, of die hem herinneren als de figuur die tij-

Cyriel Verschaeve met buste van Adolf Hitler, ca. 1940.

dens de Eerste Wereldoorlog een steun en toeverlaat was voor Vlaamse frontsoldaten. Sommigen lijken vooral die kant van hem te willen bewaren, en schuiven zijn collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog liever terzijde.

De kwestie Verschaeve bleef in de weken na het afscheid van de Visscherie aan me knagen. Hoe hadden mijn ouders in 1969, als jonge dertigers, dat grandioze domein met die twee huizen en dat idyllische, omwaterde tuinpaviljoen van die rijke familie Lootens kunnen kopen? Ik wist dat mijn overgrootouders pachters van de Lootens zijn geweest. Zowel mijn grootvader als mijn grootmoeder groeide in een pachthoeve van de Lootens op, ze werden zo aan elkaar gekoppeld. Maar was er nog meer? En had de oorlog er iets mee te maken? Wat was er in de Visscherie precies allemaal gebeurd met die Verschaeve?

Ik besloot terug te keren naar Oostrozebeke, het dorp dat ik op mijn achttiende resoluut had verlaten. Ik wilde de verhalen van mijn familie en de verborgen geschiedenis van de Visscherie aan het licht brengen. Ik wilde de confrontatie aangaan. Waren de Lootens nazi's geweest? Wat was hun band met mijn voorouders?

Mijn zoektocht werd tegelijk een afscheid.

I

De feestzaal

Mijn moeder

Oostrozebeke is een dorp in de streek die wel het ‘Texas van Vlaanderen’ wordt genoemd. Het ligt aan de rivier de Mandel, in de driehoek tussen Kortrijk, Waregem en Tielt, op een uurtje rijden van de kust, in de provincie West-Vlaanderen. Na de Tweede Wereldoorlog verdienden de vlasboeren er fortuinen met restproducten van de oude vlasnijverheid, modeartikelen zoals vast tapijt, en spaanderplaten. Met dat geld bouwden ze villa’s in Amerikaanse stijl. Hun bouwlust sloeg over op hun werknemers, die in steeds ruimere huizen gingen wonen op verkavelde gronden langs oude steenwegen en in nieuwbouwwijken waar ooit fiere vlasakkers hadden gebloeid. Dat ze er warmpjes bij zaten, die kinderrijke ondernemersgezinnen in het katholieke West-Vlaanderen, bleek onder meer uit de manier waarop ze hun feesten vierden. Het zwarte geld moest rollen.

Mijn moeder heeft haar hele leven notities bijgehouden, in tientallen schriften en boekjes die ze keurig heeft geordend en aan mij, de archivaris van de familie, heeft gegeven. Ik snuister in een van de dozen en pak de agenda in boekformaat van 1970, het jaar waarin de Visscherie werd geopend. Het is een relatiegeschenk van de Bank van Brussel. Mijn moeder, Monique Vanacker, is 36 jaar oud, twaalf jaar getrouwd, moeder van vijf kinderen en krijgt voor het eerst een bankrekening: ze gaat een eigen zaak beginnen.

Ik zie haar zitten aan haar kant van het schrijfmeubel bij ons thuis, in de kamer aan de straatkant die we ‘den bureau’ noemden. Als ze opkijkt, ziet ze tegen de muur de piano staan. Ze zal voortaan geen tijd meer hebben om te spelen. Ze slaat de agenda open, hij ruikt nieuw. Ze wrijft met haar rechterhand over het eerste blad, draait de dop van haar vulpen en schrijft bovenaan: De Visscherie. Ze blaast de inkt droog, slaat de bladzijde om en leest: ‘Geachte Mevrouw, de Bank van Brussel biedt U, met eerbiedige groeten, haar beste wensen voor 1970. Zij hoopt dat deze agenda U van nut zal zijn. Om u bij uw dagelijkse taak te helpen worden U iedere dag wenken gegeven: huishoudelijke suggesties, raadgevingen en inlichtingen aangaande bank- of financiële verrichtingen.’ Ze bladert de agenda nu sneller door tot op het einde, omdat ze meteen ziet dat ze er weinig nieuws van zal leren. Wat aandelen en obligaties zijn hoeft niemand haar uit te leggen, ze kent het verschil tussen kasbons, coupons en dividenden. En dat je op reis beter eurocheques kan meenemen in plaats van een dikke portefeuille vol geld, is voor haar volkomen vanzelfsprekend.

Mijn moeder is van veel markten thuis, ze lacht om de loze tips, zo stel ik me voor. Een kind weet dat je een boeket bloemen niet in de felle zon of op de radiator moet zetten. En haar grootmoeder kende het recept al om kinderen meer fruit te doen eten: appels in de oven, uitgehold en opgevuld met boter en bruine suiker. Zelf giet mijn moeder er nog een laag vanillepudding overheen en daarbovenop komen soms zelfs nog toefjes opgeklopt eiwit, die een bruin korstje hebben gekregen onder de gril. Natuurlijk is blikgroente handig voor een drukbezette vrouw. Onze kelder staat vol ‘dozen’ erwten en boontjes en tomaten en asperges, ananas, perziken en peren. Vriendinnetjes die blijven mee-eten vinden onze ouders erg modern: wij eten ook ravioli en rijstpap uit blik.